

Д. В. ВЕДЕНЕСВ*

МАНІВЦЯМИ ІСТОРІЇ СЕКРЕТНИХ СЛУЖБ

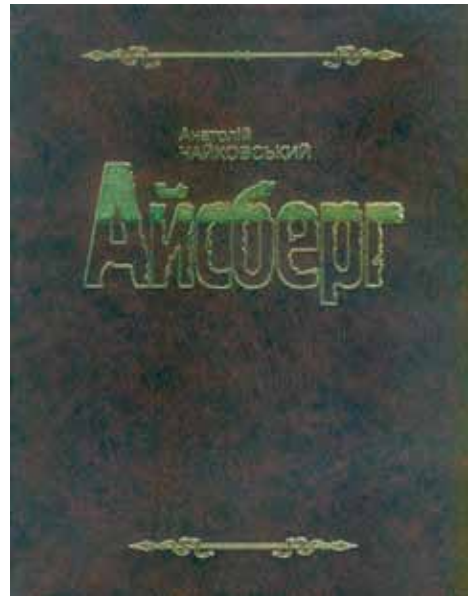
“Айсберг. З історії органів внутрішніх справ і державної безпеки України”. – К.: Парламентське видавництво, 2013. – 704 с.

Інтереси безпеки суверенної Української держави поставили на порядок денний завдання професійної підготовки та патріотичного виховання нової генерації співробітників правоохоронних органів та спеціальних служб. Однією з заporук успішного формування професійних та особистих рис співробітників цих важливих атрибутів будь-якої державності є пізнання ними історико-правового минулого України, зокрема, історії розвідки, контррозвідки, органів захисту правопорядку.

Свого часу один із засновників та директорів ЦРУ США Ален Даллес зауважив, що кращим засобом оволодіння спеціальністю він завжди вважав “аналіз історичних прецедентів”. Дійсно, важливою особливістю опанування співробітниками згаданих структур історичними знаннями є не лише повага до минулого, але й критичне, творче урахування як позитивного, так і негативного досвіду, розуміння складної діалектики героїчного і трагічного. Коли ставлення до історичних подій є своєрідним індикатором суспільно-політичних уподобань як окремих особистостей, так і політичних об’єднань, коли минуле нерідко піддається свідомому, кон’юнктурному перекрученню, здатність захисника Вітчизни оволодіти механізмом пізнання й аналізу складних історичних явищ стає невід’ємним елементом його професійної культури та морально-психологічної стійкості.

Тут можна виокремити принаймні дві причини, що спонукають на світанку третього тисячоліття звертатися і до “таємного фронту” сивої давнини, і до буття своїх колег останніх десятиліть.

* *Веденесв Дмитро Валерійович* – д. і. н., професор, завідувач відділом військової історії України Національного науково-дослідного інституту українознавства та всесвітньої історії.

По-перше, професіонал має оволодіти оперативним мистецтвом, складова якого – історичний досвід, накопичений у процесі діяльності спецслужб України й інших держав. Зрозуміло, що далеко не все із професійного доробку наших попередників зберегло актуальність. Не все гідне наслідування з огляду на конституційні підвалини життя нашої держави та норми демократичного суспільства. Проте певні прийоми й засоби оперативної діяльності, як то кажуть, із нею і відірнуть, отожлушний досвід їх застосування не обтяжить і сучасного оперпрацівника.

По-друге, звернення до історії національних спецслужб – важливий засіб виховання співробітника спецслужби на основі збереження й примноження кращих професійних традицій вітчизняних органів розвідки та контррозвідки. Як відомо, СБ України не є правонаступницею органів державної безпеки радянської України і, тим більше, інших спецслужб Української держави різних періодів її історії. Однак не може існувати сучасна спецслужба без усвідомлення саме *історичного коріння*.

Органи безпеки та внутрішніх справ є обов'язковим атрибутом будь-якої суверенної державності, а ігнорування чи недооцінка їхньої ролі можуть призвести до катастрофічних наслідків – внутрішнього безладдя, втрати незалежності й територіальної цілісності. В особливостях функціональних завдань та поточної діяльності спецслужб промовисто втілюються політичні спрямування державного організму. Отже, вивчення минулого спецслужб відкриває широкі перспективи для глибшого пізнання історії української державності в різні періоди її існування, а також боротьби нашого народу за суверенність і соборність. Наявність правоохоронної та спеціальної діяльності в рамках різних історичних типів національної державності підкреслює тривалість традиції державотворення в Україні.

Минуле вітчизняних правоохоронних органів рясніє прикладами мужності й професіоналізму у виконанні військового обов'язку, відданого служіння Батьківщині. Згадаймо зв'язку відомих і безвісних козаків-розвідників доби Хмельниччини, участь у боротьбі за українську державність часів національно-демократичної революції 1917–1921 років, вагомий внесок співробітників органів держбезпеки у подолання нацистської агресії, їхню самовіддану участь у ліквідації наслідків катастрофи на ЧАЕС.

Можна справедливо зауважити: а як бути з негативними проявами у діяльності тих же радянських спецслужб, перетворених тоталітарним режимом на головне знаряддя репресивної політики, злочинів проти власного народу, придушення інакомислення тощо? Упевнені, що об'єктивне висвітлення цих фактів відіграє свою роль, адже вчить, до чого призводить брак законного і гуманістичного чинників у діяльності спецслужб, якою трагедією обертається не лише для суспільства, але й для самих "гвинтиків" – виконавців у мундирах.

Годі казати, який обсяг матеріалів про участь органів держбезпеки у свавіллі сталінського режиму став надбанням гласності за останні 20-25 років.

Певна річ, нинішні співробітники МВС та СБУ не відповідальні за минуле. Проте вони мають знати всю, бодай і гірку, правду про діяльність історичних попередників та бути готовими аргументовано довести принципову відмінність у завданнях і методах дій правоохоронців сучасної України і винуватців тогочасного беззаконня. Визнати правду – це вже запорука формування атмосфери довіри в діалозі як спецслужби із суспільством, так і конкретного оперативного працівника з пересічним громадянином.

Саме це зумовлює важливість неупередженого, поглибленого й ґрунтованого на документальній базі дослідження історії вітчизняних спеціальних та правоохоронних структур. Проте не менш важливим є і поширення знань про них не лише серед професійного середовища, але й широкої громадськості, особливо молоді, чий світогляд формувався у добі тотальної, цілеспрямованої та огульної дискредитації самого інституту державності як такої та її силового блоку.

З погляду узагальнення й популяризації знань з минулого вітчизняних органів внутрішніх справ та державної безпеки помітними кроком уперед став вихід капітальної праці директора Національного науково-дослідного інституту українознавства та всесвітньої історії МОН України, доктора історичних наук, професора Анатолія Чайковського “Айсберг. З історії органів внутрішніх справ і державної безпеки України”. Професійному середовищу полковник у відставці А. Чайковський відомий як знаний дослідник історико-правових проблем, історії правоохоронних органів, спецслужб та їх участі у Великій Вітчизняній війні, колишній проректор Національної академії внутрішніх справ України. Його праці стоять у ряду таких відомих знавців “таємної історії” України, як: Микола Щербак, Олександр Ярмиш, Володимир Сідак, Віктор Ченцов, Віктор Золотарьов.

Основний зміст цієї узагальнюючої праці визначається розкриттям еволюції органів державної безпеки та внутрішніх справ, які діяли на землях України з найдавніших часів. При цьому фундація та розвиток цих структур подається автором через призму державницької історії, у сукупності воєнно-політичних, міжнародних та інших чинників, які визначили неповторний історичний шлях вітчизняних спеціальних органів.

Жвавий та інформативний виклад минулого “таємного фронту” автор починає зі стародавнього Китаю, “мистецтва бути невидним” – ніндзюцу, а розповідь про вітчизняних розвідників справедливо починає із Київської Русі. Мистецтво таємної війни українського козацтва, його сучасників – “ордену” опричників підводить читачів до виникнення власне спеціальних органів як складової апарату державного управ-

ління. Із захопленням читаються оповідання про вітчизняних корифеїв кримінального розшуку та його організацію.

Значну увагу дослідник приділив висвітленню становлення та діяльності спеціальних служб української національної державності 1917–1920 рр., з-поміж яких виділяється контррозвідка “останнього гетьмана” Павла Скоропадського.

А. Чайковський успішно уникнув поширеної нині кон’юнктурщини і значне місце відвів розповіді про органи НКВС-НКДБ-КДБ-МВС СРСР та радянської України. Автор подає кваліфіковану розповідь про причини, механізм та трагічні наслідки незаконних репресій, одночасно демонструючи, яку важку людську ціну сплатили за них самі чекісти, що втратили у переддень Другої світової війни найбільш кваліфіковані та досвідчені кадри.

Завдяки автору книги читачі можуть дізнатися про звитягу співробітників спецслужб у протистоянні гітлеризму, ознайомитися із подвигами героїв-розвідників, “нелакованими” біографіями уславлених партизанських командирів – вихованців органів внутрішніх справ та безпеки.

Справді новаційними та пізнавальними (навіть для тих, хто цікавиться минулим спецслужб та внутрішніх справ) стануть біографічні нариси про міністрів внутрішніх справ радянської та суверенної України, через призму життєписів яких подається еволюція побудови та службової діяльності української міліції за добрих півстоліття.

Доступний за формою виклад матеріалу просякнутий фрагментами документів, породжених діяльністю спецорганів. Широко використовуються мемуарна література. Книга супроводжується численними історичними довідками, стислими біографічними оповіданнями, чудово проілюстрована.

Безперечно, рецензоване науково-популярне видання матиме неабияке значення для поширення знань з історії вітчизняних правоохоронних органів. Особливе навчально-методичне, пізнавальне й професійно-виховне значення ця книга матиме для курсантів й слухачів вищих навчальних закладів СБ України та МВС України, які опановують знання з минулого своїх попередників та повчальний досвід оперативного мистецтва (в Національній академії СБУ, зокрема, з початку 1990-х років викладається спеціальна дисципліна “Історія розвідки та контррозвідки в Україні”).

Залишається сподіватися, що поява книг, подібних до праці професора Анатолія Чайковського “Айсберг”, триватиме, що прислужиться формуванню патріотизму й професійної ерудиції захисників безпеки нашої держави, розумінню співгромадянами тих відповідальних та життєво важливих завдань, які вирішували попередники співробітників силових структур України.